

Hüseyin Gökçe 6 saat önce 16 dakikada okunur

Teorilerden çok, kalbi olana güvenen biriyim

Sanat yaşamında otuz beşinci yılını dolduran Murat Morova'nın retrospektif niteliğindeki sergisi *A'mâk'-ı Hayal*, 10 Aralık-12 Şubat tarihleri arasında Galeri Nev İstanbul'da gerçekleştirdi. Morova ile kadim bilgilerin ve tasavvufun heterodoks yanının yaşamındaki izlerine, itirazlarına, sanatının eğilimlerine, kırılma noktalarına ve Galeri Nev'in bir duvarında kendi ikonografisini özetleyen sergisine uzanan kapsamlı bir söyleşi yaptık

Röportaj: Hüseyin Gökçe

Murat Morova, Fotoğraf: Kamil Şükun

Murat Morova'nın yaşamında ve sanatında kadim bilgiler, "tasavvufunun heterodoks yanı, Alevi – Bektaşî önermeleri, yaşam biçimleri ve baş kaldırmaları" önemli bir yer edinir. Var olanlara eşitlikçi bir şekilde yaklaşmanın özenini gösterir. Aynı zamanda iktidara karşı itirazını diri tutar. Eserlerinde Alevi-Hurufi gelenekte önemli bir yeri olan Hz. Ali suretine sıklıkla yer verir. Bir defa yaptığı ve çoğu eserinde kendi suretini gezdiren Morova bu anlamda marjinal sufi Kalenderilerle bir yol arkadaşlığı kurar. Hurufilerin ve hurufun felsefi ve estetik dünyasını sanatına taşır. Bu anlamda Filibeli Ahmet Hilmi'nin "harfleri birleştirmekle hikmet noktası bilinir mi?" sorusu peşini bırakmadığı ileri sürülebilir. Onun eserlerinde harfler, suretler ve hayvanlar hiyerarşisiz bir şekilde dikotomilerden (kültür –doğa, beden – ruh) kurtulmuş bir şekilde yüzeyde görülür. Doğu ve Batı mitleri ve birliği sanatının yörüngesini genişleten unsurlar olarak ön plana çıkar. Ayrıca figürasyondan daha çok, insan bedenli kaligrafi yapılar. *Dil + Suret* adlı sergide dil ve anlam arasında oluşan boşluğa dikkat çeker. *Nature- Morte* da "çürüyen bir doğayı" anlatır. *Cosmic Latte* de evren içindeki noktanın manasına yönelir. Daha birçok sergi ve eserde yeni yaklaşımlar, üsluplar ve arayışlarla dünyayı anlamının ve ona yaklaşmanın patikalarında dolaşır. Bütün bunları çoğunlukla petrol türevleri, cam, elyaf, efemeralar gibi atık ürünlerle yapmayı tercih eder.

Murat Morova, *İsimsiz, Â'mâk-ı Hayal* serisi, 2021, kitap cildi üzerine el yapımı kağıt, çini mürekkebi, buluntu çerçeve, 26,5x61 cm

Morova, sanat yaşamının otuz beşinci yılında kendi izleğini ve aurasını yansıtan mini retrospektif bir sergi diyebileceğimiz *Â'mâk-ı Hayal* ile 10 Aralık-12 Şubat tarihleri arasında Galeri Nev İstanbul'da yer aldı. Filibeli Ahmet Hilmi'nin aynı adlı romanında Raci'nin insan-ı kâmil olmak için hayal âlemine daldığı gibi Morova da pandemi koşullarında zorunlu bir şekilde evde kalarak kendi "içini didiklediği" bir dönem geçiriyor. Bu sürecin sonucunda sergi fikri beliriyor. Öte yandan sanatçı kitabının olmaması için bir tavır alan Morova, buluntu kitaplardan ikonografisini anlatan, kendine has bir sergi yapıyor. Morova ile kaligrafi, hatlar ve kitaplardan oluşan özel koleksiyonunu da içinde barındıran evinde bir araya geldik. Kadim bilgilerin ve tasavvufun heterodoks yanının yaşamındaki izlerine, itirazlarına, sanatının eğilimlerine, kırılma noktalarına ve Galeri Nev'in bir duvarında kendi ikonografisini özetleyen sergisine uzanan kapsamlı bir söyleşi gerçekleştirdik.

"Kişilik olarak çok tevekküllü ve sabırlı yanımda anarşik ve başkaldıran bir yönüm var. Müthiş mülayimliklerden ve yumuşaklıklardan büyük sertliklere de dönebilen bir yapım var. Terbiye etmeye çalışıyorum. Ama var bu. Belli bir zaman diliminde şöyle bir şey fark ettim: Ben herhalde her anlamda statüko vicdani retçisiyim."

Uzun yıllardır tasavvuf ve beden gibi kavramlar üzerine bir anlam dünyası kurarken, buna bağlı olarak da estetik ve politik bir mücadele verdiğiniz rahatlıkla söylenebilir. Yaşamınızda ve eserlerinizde mistik bir yön var. Fakat ben şunu

merak ediyorum; mistisizm ile anarşizm arasında bir bağ kurduğunuz ileri sürülebilir mi?

Soruna direkt cevap vermeden önce şöyle bakmak lazım: Her zaman şunu düşündüm; bu coğrafyaya, kültür iklimine doğmuş bir insanım. Aile geçmişim, gelenekler, görenekler, inanç sistemlikleri, hayatın bana gösterdiği alanlarda karşılaştığım alanlar, beni ben yapan değerler içerisinde tabii ki bütün bunların çok önemli katkıları var. Sadece kendini var etmiyorsun. Dış çevre, uyaranlar, hayat içindeki kabul ve retlerin, kendi kişilik gelişimimde baş gösteren küçük sivilceler, çıbanlar onları ne zaman ne şekilde patlatacağın bunlar kafamı kurcaladı. Dolayısıyla sanat üretiminin ilk yıllarından itibaren mademki bu ülkenin kendi sosyolojisi, siyasasıyla, sınıfsal yapıyla, etnisitesi içinde yaşıyorum; “Bu değerler nedir?”, “Nerelerde bunları sorgusuz sualsiz kabul etmişiz?”, “Nerelerde itiraz ve kırılma noktaları olmuş?” diye dönüp bakmaya başlıyorsun. Her genç insan gibi okumalarım var. Tarih, sosyoloji okuyorsun, inanç sistemliklerine bakıyorsun, kadim bilgelere, mitolojilere göz atıyorsun. Benim özellikle hassaslıkla üstünde durduğum şey, birazcık da karakterimden geliyor. Söylediğin iki unsuru da çok barındıran karakterim var. Kişilik olarak çok tevekküllü ve sabırlı yanımin yanında anarşik ve başkaldıran bir yönüm var. Müthiş mülayimliklerden ve yumuşaklıklardan büyük sertliklere de dönebilen bir yapım var. Terbiye etmeye çalışıyorum. Ama var bu. Belli bir zaman diliminde şöyle bir şey fark ettim: Ben herhalde her anlamda statüko vicdani retçisiyim.

Murat Morova, *İsimsiz, Â'mâk-ı Hayal* serisi, 2021, ebrulu kitap sayfası üzerine akrilik ve altın varak, buluntu çerçeve, 44x52 cm

Kendinizi yakın hissettiğiniz heterodoks tasavvuf dervişlerinin en önemli yanlarından birini felsefi düşünceleri ve inançları olduğu kadar başkaldırmaları oluşturuyor. Oralardan referansla kendi dünyasını ve sanatını kurmak isteyen bir sanatçıdan başka türlü bir tavır ve duruş sergilemesi beklenemez gibime geliyor.

Dayatılmış olan her şeye karşıyım; kimlik politikaları, beden politikaları, heteronormatif cinsellik politikaları, gündelik siyaset, sınıf... Bana dayatılmış, çerçeveletilmiş, bu budur denilen her şeye karşı “dur” noktası var. Bunun araştırmasına girdiğim zaman okumalarım ve kendi iç yolculuklarım neticesinde bu bana özgü bir şey değil, bu konulara dalan insanların veya toplulukların tarihin büyük kırılma zamanlarında başkaldırdıkları, itiraz ettikleri, yol ayırımına geldikleri olmuş. Tasavvuf benim kırk yıldır uğraştığım bir alan fakat orada ortaya çıkan tabloya baktığım zaman klasik anlamıyla bildiğimiz Sünni Ortodoks tasavvuf geleneğinin dışında daha heterodoks bir alandan bakmaya başladım her şeye. Anadolu coğrafyasının kendinin bir göçler mekânı olması, burada çalışan bütün o düşünce sistematiğinin, karmaşaların olduğu yüzyıllar öncesinden beri oluşan katmanlaşma, o katmanlaşmaya karşı benim yaptığım gerek felsefi gerek estetik yaklaşımlardaki o arkeolojinin sonunda elde ettiğim şeyler kendiliğinden doğal olarak benim ifade biçimlerime girmeye başladı. O ifade biçimleri içerisinde kendi aktarmak istediklerimi rahat aktarabiliyor muyum, kendi ikonografimi oluşturabiliyor muyum diye baktığımda da gittikçe katlanan ve benim dilim haline gelmesi neticesini gördüm. Ama çok da yapıp etmelerim bu yönde olmalı gibi bir kesin saplantılı karar değildir bu da. El yordamları, hissedişler, sebep sonuç ilişkileri noktasında gelmiş noktadır. Ben teorilerden çok kalbi olana güvenen biriyim. Kalbimde hissetmem gerekiyor.

Belirttiğiniz gibi geleneklerin, göreneklerin ve katmanların sizin hayatınızda ve sanat üretiminizde önemli bir yeri var. Bütün bunların şimdi ve burada nasıl yansıdığını daha dikkate değer olarak görüyorum. Siz de zaten bunu önemsiyorsunuz. 90’lı yıllardan sonra güncel sanat dinamiklerinin belirleyici olduğu piyasa koşullarında kendi diliniz ve ifade biçimlerinizle eser üretmenin ve sergi yapmanın zorlukları oldu mu?

Gelenekle bağlantılı çalışıyor noktasına geldiğim zaman orada bile itiraz edesim oluyor. Bir kere zor bir iş yaptığımı ve bu alanda ayrıksı ve yabancı durduğumu biliyorum. Çağdaş sanat alanında, bugün güncel sanat alanında bu dille kabul görebilmek veya kendini bu dille ifade etmenin çok zorluğu var. Bir noktadan sonra söylediklerin ne İsa’ya yarıyor ne Musa’ya yarıyor. Onun da her zaman gerginliğini üstümde hissediyorum. Şimdi yaşım ve kariyerimden dolayı fikri ve sanatsal olarak biraz daha rahat geçirdiğim bir sanat yaşamım var. İlk yıllarda çeşitli baskılar yapıldığı olmuştu. “Cumhuriyet ideolojisi”nin şekillendirdiği kuşaklar tarafından Murat da “tekkeci” oldu falan gibi yaklaşımlarla gelen insanlar oldu. Öbür taraftan geleneksel sanatların içinden gelen daha mütebedeyyin kesimlerin bize ait ikonografiyle sanatı çarpıtıyor gibi yaklaşımları oldu. Fakat sonra fark ettim ki, bu benim zenginliğim olmuş. O arafta olma hâlini çok benimsedim. O yüzden de bir aidiyet hissetmedim hiçbir şeye karşı. Ne oraya ne buraya yaranmak gibi bir durum olmadı. Hiç kimseden icazet almak, öneri, onaylama hâlini bekleme gibi bir tavrım olmadı. Bu da benim lüksüm oldu. Tabii ki gelenekle uğraşan başka sanatçılar da var. Benden önceki kuşaklarda da var. Fakat bazılarının inanç sistematiğine direkt mensubiyeti, bazılarının dekoratif işler yapması ayrıcalığından beni çıkartan, özel bir yere yerleştiren bir yanımlı olduğunu zannediyorum.

Murat Morova, *İsimsiz, Cehennemde Bir Mevsim* serisi, 1988, tuval üzerine yağlıboya

Cebennemde Bir Mevsim, 1988 yılında açtığınız ilk serginizde eserleriniz figürasyondan oluşurken daha sonra buna neredeyse hiç yer vermediğiniz görülüyor. Eğilimleriniz, yörüngenez ve sanatla olan derdinizde bundan sonra bir kırılma yaşadığınız söylenebilir mi?

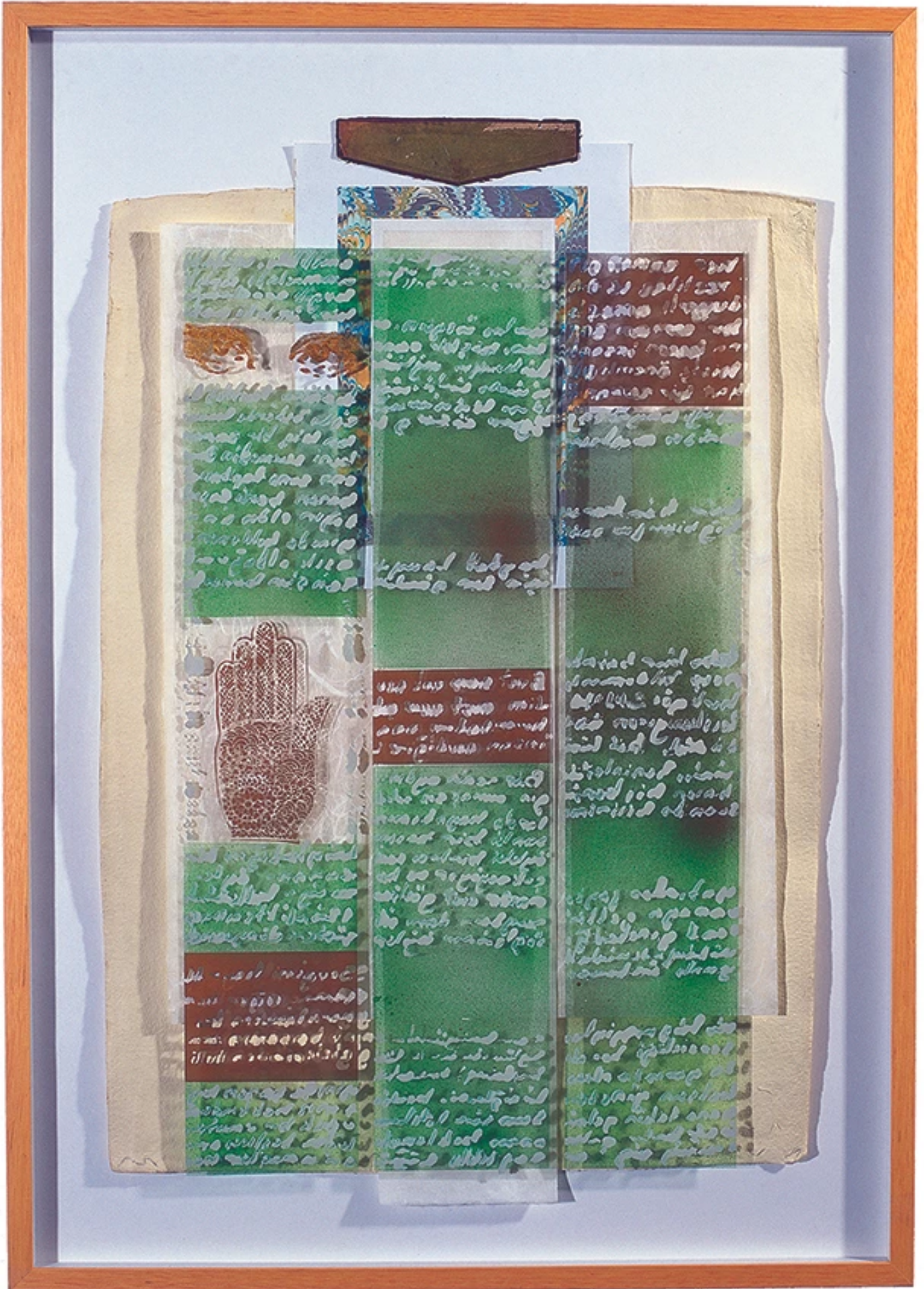
Figürasyon var da yok gibi. Kaligrafiyle oluşmuş bedenler var. Yoksa direkt insan çizeyim hâlinde hiçbir şekilde bir figürasyonum yok. Kendiliğinden oldu. Bir kararla ortaya çıkmış bir şey değil. Yani şöyle: Sanata başladığım genç yıllarımda aynı bugün de olduğu gibi güncel sanat ortamı aciliyetlere ve belli ifade biçimlerine yatkındı. O dönemin aciliyetleri içerisinde yeni ekspresyonizm revaçtaydı. Büyük figürasyonlar yapılıyordu. Üstelik o figürasyonların klasik olana karşı bir noktada oluşturulması amaçlanıyordu. Tamamen Almanya'dan devşirme bir şeydi. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmış olan akımların uzantısının bize kabul edilişiyle ilgiliydi. Çok şehirli bir dildi. Kendine göre belli bir sanat, kültür ve estetikten nasiplenmiş insanların anlayabileceği yukarıdanlığı vardı. Biz de kendimizi ifade edebilmek için böyle bir şeye doğru gitmiştik. Orada benim asıl dikkatimi çeken onları yapıp daha doğrusu işi bitirip kendime çekildiğimde; kullandığım imgelerin, formların, istediğim şeylerin içerisinde hep böyle bir mitolojiden, arkeolojiden, kadim bilgilerden referansların olduğunu görüyordum. Gene o günü anlatan bir şeyler yapmaya çalışıyordum ama bir şekilde bu işin daha geleneğinden de gelen böyle bir şeyler yakalıyordum. İlk büyük kırılma zannediyorum bir bienal sırasında dört tane iş yaptım. Dört kutsal kitapla ilgili... Hepsini okumuştum, ama ciddi anlamda sıkı sıkı okudum. Onlarla ilgili bir çalışma yaptım. Galiba *II. İstanbul Bienali*'ydi. Orada bazı metinleri okurken, deşifre etmeye veya hissetmeye çalışırken o zamanın güncel politikaları, siyasası, insan ilişkileri noktasında da orada gizli ipuçları olduğunu gördüm. Yani belki ilk kırılma anları o işlerle ilgili. Ondan sonra sanatımda bir ara verme dönemim vardır. Bilinçli bir ara verme dönemi değil.

"İnsanın ayrıcalıklı bir mahlûk olduğu fikrine çok katılmıyorum ben. O noktada daha pagan bir yanım var. Doğadaki bütün yaşam döngüsünün hepsi kadar eşit derecede değerlidir. Hepsi kadar da aynı sona varmakla mükellef durumda..."

Bir insanın kendi ciddi sağlık problemlerinin yanında bir yakınının da böyle bir sorunla baş etmesinin ve buna tanık olmanın dünyayla kurulacak ilişkide farklı bir kanal açacağı düşüncesindeyim. Annenizin uzun yıllar süren hastalık dönemi oldu. Bu sürecin sanat hayatınızın yönünü değiştirmede önemli bir etkisi olduğu ileri sürülebilir mi?

Annemin çok büyük bir emeği var bende. Dominant, aydın ve çok hoş bir insandı. Rahmetli annem çok ağır hasta oldu. Dolayısıyla da evi kapattım. Onun yanına gittim. Ona evlatlık görevimi yerine getirdim. Çok zor bir süreçti. Bazı günler hissettiklerimle ve duyduklarımınla günceler tutuyordum. Annemi kaybettikten belli bir zaman sonra sanat çevresinden insanlar, çalıştığım galeri yeniden hayata dön, çalışmalarına başla, bunlar sana iyi gelecek telkininde bulundular. O defter elime geçti. Ve de okudum. Yani "bugün de çok canım acıdı" diye bir şey yazmışım. Ne olduysa artık. Fark ettim ki metinsel gerçeklikle benim o an yaşadığım şey arasında müthiş bir fark var. Metinsel gerçeklikte basit bir kelimedeki geçen şeyin arkasındaki o an, zaman bambaşka bir şey.

O defteri çalıştığım bu yolda derli toplu ilk sergi *Dil + Suret*'tir (1998). Dil var, dilin imkânları da var. Dilin hurufla olan ilişkisi var. Ama bir de dil var. Gönül anlamında kullandığım bir dil var. Defterdeki yazılar Latin alfabesiyle cama yazıldılar. Fakat çerçeveye konulurken o camlar tersine konuldu. Dolayısıyla da o bir şekilde okunamaz, gizlenmiş ve saklanmış oldu. Arka tarafına yazıyla ilgili malzemelerin hepsinden hiç müdahale edilmemiş parçalar konuldu. Camın üstüne ışık vurduğu zaman yazıların gölgesi kâğıtlara düşüyordu. Gerçeklik o aradaki boşlukta oluşan bir şey. O ara zamanda cereyan eden şey önemliydi. Orada ifade edilemez bir şey var. Bütün sergi tek parçadan oluşurken, izleyicilerin sergiyi terk ederken gördükleri son iş, gene böyle yazılardan ve benim yüzümden oluşan büyük bir resim oluyordu. O resmin sonu aynalaşmış bir yüzeyle bitiyordu. İzleyici bütün bunları hissettikten sonra o tablonun önünden geçip galeri mekânını terk ederken kendi suretini görüyordu. O işin de adı *Aynayı tuttum yüzüme, Ali göründü yüzüme*. O sergi, bu yolumun ve tavrımın derli toplu kamusal alana çıkarttığım ilk dökümüdür. Artık böyle bir ikonografiye, bu itirazlara ve söyleme sahip bir sanatçı olarak benim üzerime giydirmelerine neden olan şey o sergiydi.

Murat Morova, *İsimsiz, Dil ve Suret* serisi, 1998, kağıt ve cam üzerine karışık teknik, 70x50 cm

Güncel sanatçılar çok farklı kavramlar ve malzemelerle eserler üretiyor. Güncel olanın aciliyet taşımasından dolayı daha politik davranabiliyorlar. Bunu da eserlerine yansıttıkları söylenebilir. Siz neredeyse aynı kavramlarla eserler üretiyorsunuz. Dünyanın geldiği boyutu da göz önünde bulundurduğumda acil olanın mülkiyetlerimizden kurtulmak gerektiğini içten içe fısıldadığınız ileri sürülebilir mi?

Kadim düşüncelerde ve modern ideolojilerde bir şekilde fazla dünya malına tamah etmenin, mülkiyetin bir hırsızlık olduğu fikri var. Buna sonuna kadar katılıyorum. Bunu korumak için hiyerarşilerin olması lazım. Statükoların ve düzenin korunmuş olması gerekiyor. Bunlar ikili insan ilişkisinde cereyan eden bir şey. Faşizm de bana kalırsa iki insan arasındaki ilişkiden başlayan bir noktaya gidiyor. Bana rehberlik eden şeyler tasavvufun heterodoks yanı, Alevi – Bektaşî önermeleri, yaşam biçimleri, baş kaldırmaları... Fakat onu kazıdığında kendi kendine çıkmış bir şey değil. Onun gerisine baktığımızda Budizm'i, Zerdüştlüğü görüyoruz. Platon, Aristo var. Şamanizm giriyor işin içine. Her geçmiş kadim bilgilerin süzüle süzüle kendini var ettiği, kaynaştığı, erimeye çalıştığı, yeni bir dil ve ana uygunlukla ortaya çıktığı çeşitli merhaleleri var bunun. O günün siyasasında başkaydı. Bugünün siyasasında başka türlü adlandırılabilir. Ama özü aynı şey. Mülkiyete karşı bir ret, isyan, hayır ve bir 'dur' var. Dikkat ettiysen elimi dur şeklinde gösteriyorum. O elin bir itiraz etme, durdurma hem de *Ehl-i Beyt* (ev halkı) olması durumunu ikonografime kattığım bir şeydir. Bunu önemişiyorum.

En büyük problemlerimizden biri de "hakikat" mefhumu. Yolda olmanın doğayla ilişki kurmanın hakikati kavramakta ne türden bir katkısı olduğunu düşünüyorsunuz?

Önemli olan şey yolda olmaktır. Sen o yola doğru giderken bütün kazanımların veyahut kayıpların, senin o yolda ondan sonra nasıl yürüyeceğini, sapıp sapmayacağını, ondan sonra durup durmayacağını, yol çatallandıktan sonra nerelere gidip gitmeyeceğini kendi kendine tayinini yapar. Dolayısıyla biz bu bilgiyle şu anda varızdır. An önemlidir. O, an ve anıyla devam eder. An ve anı beraberliği o hedefe doğru götürüyorsa amenna, diyecek bir şey yoktur. Sonunda bulduğun şey hakkında bir ödül beklemek, sonunda varacağın yerde bir merteye elde edeceğini varsaymak da bana kalırsa saçma. O noktada bir beklentiyle hareket ettiğin zaman, zaten yola çıkış amacın olan hiçlik dediğin şeyden uzaklaşmış olursun. İnsanın ayrıcalıklı bir mahlûk olduğu fikrine çok katılmıyorum ben. O noktada daha pagan bir yanı var. Doğadaki bütün yaşam döngüsünün hepsi kadar eşit derecede değerlidir. Hepsisi kadar da aynı sona varmakla mükellef durumda. Ölüm denilen bir gerçektir. Bu en önemli şey...

Murat Morova, *İsimsiz, Â'mâk-ı Hayal* serisi, 2021, ebru üzerine akrilik varak ve akrilik boya, buluntu çerçeve, 26x35,5 cm

Zaman denilen gerçeklik ensemize yapışmış bir şekilde duruyor.

Bizim oradaki farkımız zaman denilen kavramı bilmemiz. Onu kendimize işkence hâline getirmemiz aslında. Hayvanların kendi ölümleriyle ve geçen zamanla ilgili çok da fikirleri yok. Bu onları anın farkına vararak ve kendi dünyaları içerisinde yaşamaya götürürken, bize de soru işaretleri, düşünceler, ihtiraslar, hırslar, muktedir olmaklar, vazgeçişler gibi felsefi kavramlar çerçevesinde dünyayı kendimize göre yeniden yorumlamak ve algılamak yükünü getirmiş oluyor. O yüzden de birazcık daha yüklüyüz.

İnsan eksik, tamamlanmamış bir varlık mıdır? “Eksiklik kendi özümde” diye bir deyiş var. Mistik anlamda insanın tam olması, olgunlaşması için çeşitli emarelerden geçmesi gerekiyor anladığım kadarıyla. Oysa, ontolojik olarak her şey kendi için de bir tamlık ifade ediyor. İnsanın bu eksiklik durumunun neden kaynakladığını düşünüyorsunuz?

Bütün bu akımlara ve deşifreyona rağmen yeni yollar ve yöntemler bulmaya çalışıyoruz. Peki, iyi çok güzel. Bir arpa boyu yol gittik mi? Gitmedik. Üstelik tam tersine daha kötüye doğru gidiyor her şey. Çok daha basit şeylerle halletmek lazım diye düşündüm geçmiş zamanlarda. Baktım, inceledim işin özünde bir şey var: Sevgi, kaybetmemem gereken vicdan var. Merhamet ve şefkat var. Bu zaten komünizimde de böyle. Müslümanlıkta ve Hristiyanlıkta da böyle. Eşitlikçi, mülkiyet paylaşımının eşit olduğu veya olmadığı, birbirine anlayış göstereceği, kimseyi ötekileştirmeyeceği, sana verilmiş olan zaman içinde “insanca” yaşayabileceğin ve davranabileceğin bir düzen özlemi. Bu kadar basit aslında. Bu basitliği karmaşıktıratan şey gene insanın kendi özündeki iç terbiye.

Galiba biz daha çok dünyamızın dışını yapmaya özen gösteriyoruz. Kendi iç yolculuklarımızı çok nadir yapabilen insanlar hâline geldik. Eskiden de böyleydi. Bütün bu meselelerden uzaklaştıkça da; sert, haşın, acımasız, saygısız, vicdansız bir düzen oturuyor. Onun normlarını belirleyenler oluyor. Buradan menfaat ilişkileri başlıyor. Söylediğim şeyler çoğu insana ütöpik gelebilir. Doğrudur, itirazım yoktur. Ama bir şekilde kıyameti ne diye düşünüyorum, biliyor musun? İnsanın kendine yapabileceği en büyük özgürlük gibi geliyor bir noktadan sonra. Yani tamamıyla özgürleşebilmesi için böyle büyük bir yıkım olması gerekiyor. Bütün bir insanlık tarihine dönüp baktığımızda zaman zaman karamsarlığa götüren şeyler var. Bu dünyadan Konfüçyüs geçmiş, Aristo, Mevlana, Hac-ı Bektaş Veli, Pir Sultan Abdal geçmiş hiçbir şey değişmemiş. Olmuyor. Yani olmuyor kardeşim.

Bütün bu bilgilerin yanı sıra yaşadığımız yıkımlar bizi terbiye etmiyor mu?

Etmiyor. Hiçbir zaman olmamış. Var oluşumuzu devamlı bir öteki icat etmekte bulmuşuz. Bir düşman ve öteki olması lazım ki sen ona karşı verdiğin o tüm mücadelede ve duruşta kendi benini hissedebilesin. Böyle olduğu zaman her dönem yeni ötekilerin çıkması olası.

"Sanat alanındaki hiyerarşik ve statükocu tavırları da sevmiyorum. O klikleşmeleri de sevmiyorum. Akademik geleneğin üstüne yığıldığı, ağır, baskıcı, öyle olmalı, böyle olmalı durumları da. Böyle bir şey yok. Hayatın kendi akan bir nehri ve damarı var. O nehrin içerisinde herkes istediği noktada, kâğıttan yaptığı gemiciğini bırakabilir. Kimisi sonuna kadar gider, kimileri yarı yolda batar. Bunların hepsinin kendine ait bir macerası vardır. Bu değerlidir. Buna inanıyorum."

Eserlerinizin birçoğunda hayvanlar, suretler ve harfler hiyerarşisiz bir şekilde yüzeyde görülüyor. Dikotomilerden (doğa-kültür, beden-ruh) kurtulmuş bir dünya tasavvuru olarak göründü bana. Bu eserler, bu anlamda hayata nüfuz eden bu yapıları karşı olarak yorumlanabilir mi?

Sanatçı olarak benim böyle bir iddiam yok. Benim önerilerim yok. Önergelerim yok. Benim sadece itirazlarım olabilir. Bu itirazları dile getirme hakkım vardır. O kadar. Kaile alınır, alınmaz. Deşifre edilir, edilmez. Anlam yüklenilir, yüklenilmez. Dolayısıyla o klasik tanımla "sanat, sanat içindir", "sanat toplum içindir", sanatçı topluma yol gösterendir, işaret edendir, ilericidir, gericidir... Böyle şeyler yok bende. Kalbi olduğuna inandığım, kendi fikir süzgecimden geçirdiğim, vicdanımı rahatsız eden, şefkat, sevgi

duygumu törpüleyen, sorgulamama neden olan şeyler karşısında benim söz söyleme hakkım var. Dinlenir veya dinlenilmez. Kabul edilir veya edilmez. Bu benim sorunum değil. İzleyicilerin algısı benim için değerli. Ama az, ama çok.

Siz iddianız olmadığını söylüyorsunuz. Fakat çağdaş sanat piyasası farklı bir yönde işliyor. Orada yer alabilmek için sadece eser üretmek yetmiyor. Bir sanatçı iddialı olmalı ve sanatçının önermeleri olmalı. Bunlar da yeterli değil piyasanın aktörleriyle iyi ilişkiler de kurulmalı. Bu da zümrecilik ve hiyerarşik bir durumu beraberinde getiriyor. Haliyle parlatılanlar kadar, görmezden gelinen sanatçılar daha fazla. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Sanat alanındaki hiyerarşik ve statükocu tavırları da sevmiyorum. O klikleşmeleri de sevmiyorum. Akademik geleneğin üstüne yığıldığı, ağır, baskıcı, öyle olmalı, böyle olmalı durumları da. Böyle bir şey yok. Hayatın kendi akan bir nehri ve damarı var. O nehrin içerisinden herkes istediği noktada, kâğıttan yaptığı gemiciğini bırakabilir. Kimisi sonuna kadar gider, kimileri yarı yolda batar. Bunların hepsinin kendine ait bir macerası vardır. Bu değerlidir. Buna inanıyorum.

Eser üretirken boyayı çoğunlukla tercih etmediğinizi biliyorum. Daha çok sanayi atıklarını kullanıyorsunuz. Naylon, cam elyaf, katran gibi... Bu anlamda ötekileştirilmiş olanı yeniden yaşamsal kılma gibi bir düşünceniz mi var?

O da galiba inatlaşmanın ürünü. Yani dayatılmış, hor görülmüş olan, ötekileştirilmiş olanın yeniden imkânlarının, hayatta duruşunun ve bir sözünün olup olamayacağı noktasında da hassasiyetlerim var. O yüzden de bunu çok doktriner almamak lazım. Boya kullandığım işler de var. Aynı bir konu ama kendi ele aldığım kavramı aktarabilmek noktasında, o kavrama hizmet edeceğine inandığım, gözden çıkarılmış olan malzeme benim için değerli. Buna örnek olarak *Nature-Morte* (2014) adlı bir sergi yaptım. Batı resminin çok önemli temel kompozisyonlarından birine referans veren bir şey... Ama orada tam tersine çürüyen, bozulan bir dünyayı ifade etmek istiyordum. Onun için de en önemli şey kirlettiğimiz, biz yaptığımız için böyle olan bir dünyaydı. Bu da neydi zaten, işte bütün petrol türevleriydi. Dolayısıyla da katranlarla, plastiklerle ortaya çıktı.

Bir şekilde kendinize has malzeme bulup ona göre mi eser üretmeyi önemsiyorsunuz?

“Ben öyle bir malzeme bulayım ki bu hiç kullanılmamış olsun” bu hiç bana göre değil. Bana özgü olsun diye bir derdim yok. Düşündüğüm zaman o malzemeyi, diyor ki sen dünyayı kirlettin. Neyle kirlettin? Bununla kirlettin.

Alevi – Hurifi gelenekte Hazreti Ali sureti önemli bir yere sahip. Sizin eserlerinizde yer aldığı belirgin bir şekilde görülüyor. Bazen de sizin yüzünüzün sureti olarak görüyoruz. Ara ara yüzünüzde kuşlarla görülüyorsunuz. Bunun özel bir anlamı var mı?

Kalenderiler benim çok değer verdiğim ekoldür. Eserlerimde Kalenderi dervişleriyle ilgili çok şey vardır. Referans gösteririm. Cavlakiler de önemlidir. Heterodoks dervişlerin dünyasına baktığınızda genel kabul görmeyen yığınla yanları var. Marjinal Süfîler. İsyan duygusu, başkaldırma ve anarşizmle ama öbür tarafından ontolojik olarak varlık kavramına müthiş derecede saygılı davranan ve onu özünde hisseden çok değer verdiğim bir şeydir. Beni de galiba kişilik anlamında tanımlayan bir şey. O yüzden de bazı fikirleri anlatırken kendi yüzümü kullanma fikrim de oradan çıkıyor. O imgeyi orada görme fikrinde bir şey yok. Kendi suretimi orada göstermem narsistik bir imge değil. O hatırlatan bir şey. O bir tanedir. Başka serilerde devamlı onu kullanırım. O, galiba yüzüme bakılır bir dönemin sureti (Gülüyor).

"Pandemi koşulları devreye girdiğinde 65 yaş üstü insanlara sokağa çıkmak yasaklandı. Ne yapabilirsin? Oturup ölüm fikrini düşünüyorsun..."

Hurufa (harf) olan ilginizin felsefi tasavvurunun yanında eserlerinizde estetik olarak önemli bir ifade biçimi şeklinde ön plana çıkıyor. Harfin varoluş manasını kavramakta önemli bir yeri varken, kendi simgesinin yüzeydeki görünümünün başlı başına bir olay olduğunu düşünüyorsun.

Hurifiler, heterodoks gelenek içerisinde çok önemli bir yeri var. Hurufu önemiştir. Felsefi anlamını bir kenara koyup estetik açıdan bakarsak Arap alfabesinin kendi içinde oluşturduğu betimler, kompozisyon duyguları, kendine ait soyutlamaları ve çeşitlendirmeleri var. Onun imkânlarıyla oynayabilmek bana enteresan geliyor. Şu an uzaklaştığımız için o alfabaden, artık okuyamadığımız, bir şekilde onun kendine ait olmayan başka özellikleri de ona atfettiğimiz, eski, gerici yazı diyerek ötekileştirdiğimiz için, o ötekini bir daha gündeme çekmek ilginç geliyor. Benim hurufu uğraşmamda hep ortaya karışık bir durum var. O konuda kendimi çok yetkinleştirmek istemedim. Onu da özellikle sana söylemek istiyorum. Bana eski Türkçeyi ve hat yazmayı çok iyi öğrendin mi diye sorarsan, hayır öğrenmedim. Alanın kendisine korkunç büyük saygım var. O açıdan ona o kadar yaklaşmak istemem. İkincisi de bir şeyin çok içerisine girersen merkezine doğru çekilirsin. Orada da itirazım olduğu için benim işime yarayacak kadarıyla meşgul oluyorum. Onu yetkinleştirmek, orda söz sahibi olmak, orada yeni bir iktidar alanı kurmak gibi bir niyetim asla yok.

Otuz beş yıllık sanat hayatınızın özeti veya mini bir retrospektifi diyebileceğimiz Filibeli Ahmet Hilmi'nin aynı adlı kitabından ismini alan *A'mâk-ı Hayal* serginizle Galeri Nev İstanbul'da yer aldınız. Serginin hazırlık sürecinden bahsedebilir misiniz?

Pandemi koşulları devreye girdiğinde 65 yaş üstü insanlara sokağa çıkmak yasaklandı. Ne yapabilirsin? Oturup ölüm fikrini düşünüyorsun. Çok önemseydiğim ve değer verdiğim bir kavramdır. Çok büyük saygı duyduğum bir mefhumdur. Bu süreçte kendi sonunu dolayısıyla da ömrünü düşünüyorsun. O yaşa kadar neler yaşadın, neler geldi başına, nasıl süreçlerden geçtin gibi birçok şeyi gözden geçiriyorsun. Rüyaların daha derin hale geliyor. Bu arada Zoom toplantılarına katılma moda oldu. Ben öyle şeylerde yokum. Ama kendi zoomuma odaklandım. İçimdeki farklı şeyler var ya; itiraz eden, başkaldıran, yumuşak olan, tevekkül eden hepsi aynı anda konuşuyor. Onlar soruyor; bu badireden kolay çıkarsak, bundan sonra yeni dünya, gelecek ve sanat tasavvuru ne olur diye onlar kendi aralarında konuşuyor. Yeniyi varmadan, ben şu eskiyi kafamda toplasam, envanterini çıkarsam fikri oldu bende.

Diğer yandan sanatçının kitabı olması lazım gibi bir durum var. Birçok teklif gelmiştir. Benim hepsine itirazlarım vardır. İtirazlarımın en önemli kaynağı da malum kapitalist bir sistem içerisinde yaşıyoruz. O kapsamda bir kitabı çıkartacak olan ya bir bankadır ya da bir holdingdir. Şimdi sen bütün ömrün boyunca evet ama deyip parmağını onlara göstermişsin, evet ama deyip itiraz etmişsin, sonra o logonun altında paşa paşa kitabını yaptırmışsın. Bu da bana ağır gelen bir mesele. İçimin tenezzülü olan bir şey değil. Bu işin siyasal kısmı. Öbür taraftan manevi kısmı, beş on kitabı olup da hiçbir şey olmayan sanatçılar da var. Böyle tüylerini parlatmak, madalya takmak, ego gösterisine girmek bu da yakışmaz bana. Kitabım yoksa yok. Hakkımda çalışmak, araştırmak, tez yazmak isteyenler Allah razı olsun buluyorlar. Sanırım şu an Çağdaş Türk Sanatı'nda üstünde en fazla tez yazılmış sanatçılardan da biriyim. Doğrusuyla yanlışıyla. Bütün hepsi değerli. O zaman güzel kardeşim 35 yılın kitabını kendin yap. Gör bakalım ne oluyor? Madem bu bir kitapsa, kitap ölçülerinde bir şeylerle uğraş. O zaman kitap malzemesinin kendiyiyle uğraş. Çünkü

gelenekle bağlantılı olarak da daha Doğuya ait gelenek içerisindeki resim geleneğimiz kitap sanatlarıdır. Tezhip, minyatür, hat da öyledir. Tekke işi küçük kitaplar da. Malzeme çağrışımı oradan çıktı. O zaman ben bunu kitap malzemesi üstüne yapayım dedim.

Kitapta hakikati bulmak isteyen Raci'nin hikâyesi anlatılıyor. Bunun için zorlu emarelerden ve yollardan geçmesi gerekiyor. Aynı adlı serginiz bu kitaba düşünsel ve düşsel olarak nasıl bir yerden yaklaşıyor?

A'mâk-ı Hayal benim çok sevdiğim bir kitaptır. Dönüp dönüp defalarca okuduğum bir kitaptır. Orada Raci de bütün o gördüğü rüyalar ve hayallerde kendi geçmişinde bir şekilde başvuru kaynağı olarak uğraştığı bütün kadim bilgiler; Zerdüştlük, Buda, Aristo benim zaten ilgi alanım içerisinde olan bütün yollardan o rüyalar vasıtasıyla geçmiş bir adamdı. Raci ile Morova arasında bir paralellik vardı. Mezarlığa gidip Aynalı Dede'nin yanında yatıp kendi rüyasına dalan birisi, ben de bir evin içinde yat aşağı, kalk aşağı kendi mezarlığım gibi bir şey vardı. O içini didikliyordu. Ben içimi didikliyordum. O sonunda Bursa tımarhanelerine kadar giderken, ben de bir evin içinde sekiz ay boyunca kaldım. O zaman serginin ismi belirdi. Yoksa yaptığım şey *A'mâk-ı Hayal* kitabından kaynaklı eserler değil. Hiç alakası yok. Derinden bazı metaforlara bakarsan benzerlik kurulabilir çünkü aynı yollardan geçmiş iki kişi var. Bu, kitabı resimlemek değil. Yaşam ve hissediş koşutlukları bütün bunları bir araya getiren bir şey oldu.

Son olarak galeride kitaplar bir duvar resmi gibi sergilendi. Her bir kitap kendi anlam, imge ve estetik dünyasını sunarken birçok kitabın bir araya gelmesiyle çokluk içinde bir birlik oluşturduğu söylenebilir. Böyle bir sergileme yöntemine başvurma isteği neden duyduğunuz?

Benim evimde hatları asma düzenimle galerideki arasında çok büyük paralellik vardır. Onu kasti olarak yaptım. Benim yaşıntımdan çıkartılmış olan bir kesit galerinin içerisine sokulmuş gibi olsun istedim. Yoksa onların hepsini tek tek de duvara koyabilirdik. Direkt enstatatif bir etki bıraksın düşüncesi belirdi. Bundan önceki sergimde ortaya atmak ve deşifre etmek istediğim *Cosmic Latte*'de (2019) fikir olarak; evren, tek, atom meselesi vardı. Burada da küçülüyorsun, büyüyorsun, bütün o büyük resmin içerisinde, o senin gözünden kaçmayan küçük balık orada. Yaklaşmana ve uzaklaşmana rağmen göremediğin balık orada. Onu önemsedim. Altın varaklı, gösterişli daha büyük kadrajın içerisinde minicik ve gözden kaçmış olan ama onun etkisini artıran bir şey var.